

GLASBENI ATELJE TARTINI
ŠOLA ZA UČITELJE
Program za nadaljnje izobraževanje učiteljev violine in viole

IGRANJE PO POSLUHU
na osnovi pedagoških načel Edgarja Willemsa

Avtor: Neža Piry

Mentor: Vildana Repše

Ljubljana, 2013

IZVLEČEK

Dokument je seminarska naloga, ki predstavlja igranje po posluhu, kot enega izmed možnih načinov dela, na poti k izboljšanju violinske igre. Opisani so načini dela, ki izhajajo iz igranja po posluhu in s tem spodbujajo razvoj kvalitetnega igranja. Izhajala sem iz pedagoških načel, ki jih je osnoval belgijski umetnik in pedagog Edgar Willems. Naloga je bila napisana kot študijska obveznost udeležencev Šole za učitelje - programa za nadaljnje izobraževanje učiteljev violine in viole, ki ga izvaja Glasbeni atelje Tartini, pod mentorstvom profesorice Vildane Repše.

KLJUČNE BESEDE

Igranje po posluhu, glasbeno uho, slušni razvoj, violinska igra, intonacija, imitacija, invencija

KAZALO

UVOD	4
1 EDGAR WILLEMS.....	5
2 IMITACIJA KRATKIH MOTIVOV	6
3 POVEZOVANJE TEORETIČNIH IN PRAKTIČNIH ZNANJ.....	7
4 PESMI PO POSLUHU	7
5 UMETNIŠKA VREDNOST.....	8
VIRI IN LITERATURA	10

UVOD

Uglašeno igranje je temelj dobre violinske igre. Skoraj vse zvočne dražljaje sprejema človek preko ušesa. Kako učenca voditi na poti čistega intoniranja in mu pomagati, da bo razvil posluh, ki mu bo omogočal uglašeno in kvalitetno violinsko igro?

Za uglašeno violinsko igro je ključna violinistova leva roka, njena drža ter postavitve prstov. Delovanje prstov se nanaša na fiziološke preddispozicije učenca (dolžina prstov, širina dlani, prožnost prstov...), na motorične sposobnosti ter mišični spomin roke in prstov. Pri delu velikokrat zanemarjamo uho in se preveč osredotočamo na postavitve prstov. Za pomoč uporabljamo tudi razne oznake na ubiralki, ki v prvi meri urijo mišični spomin preko vidnega dražljaja namesto slušnega. Premalo se zavedamo, da je uho tisto, ki prvo vodi roko in ne roka ali misel.

Belgijski umetnik, pedagog in filozof, Edgar Willems, je izoblikoval koncept tako imenovanega »glasbenega ušesa«, katerega razvoj naj bi bil po njegovem temelj glasbene vzgoje. Glasbeno uho je koncept, ki slušno zaznavanje opredeli na treh nivojih poslušanja - na senzoričnem (zaznavnem), afektivnem (čustvenem, odnosnem) in razumskem (analitičnem, intelektualnem nivoju). Pri pouku glasbene vzgoje je Willems uporabil imitacijo, invencijo in improvizacijo ter s tem spodbujal igranje po posluhu. V tej seminarski nalogi bomo govorili o tem, kako lahko igranje po posluhu obogati pouk violine.

1 EDGAR WILLEMS

Edgar Willems (1890 – 1978) je bil rojen v Belgiji. Čeprav se je najprej ukvarjal s slikanjem in obiskoval šolo za likovno umetnost v Bruslju, ga je od nekdaj zanimala tudi glasba. Bil je samouk. Ko je leta 1925 na Nizozemskem poslušal predavanje o improvizaciji v glasbi in oblikovnih umetnostih, se je navdušen odločil posvetiti svoje delo razvoju glasbene pedagogike. Na Glasbenem konservatoriju v Ženevi je diplomiral in tam od leta 1927 učil filozofijo in psihologijo glasbe ter bil kasneje imenovan za profesorja solfeggia. Spoznal je, da bi bilo potrebno temelje za uspešno pedagoško delo iskati v pristnem življenjskem okolju, ter glasbeno vzgojo povezati z novjšimi znanji s področja psihologije. V svojem pristopu je izhajal predvsem iz dejstva, da je občutek za glasbo navzoč v vsakem človeku. Dognal je, da s primerno glasbeno vzgojo lahko občutek za glasbo prebudimo in razvijamo že od zgodnjih otroških let. Glasbo je uporabljal tudi v terapevtske namene pri prizadetih otrocih, mladini in odraslih.

O svojih razmišljanjih in dognanjih je napisal več knjig in pedagoških zvezkov ter organiziral številne tečaje in konference na teme, kot so: uvajanje tri- in štiriletnih otrok v svet glasbe, priprava na učenje solfeggia, učenje klavirja, improvizacija in glasbena terapija.

Willems je za svoje delo iznašel tudi nekaj posebnih glasbenih inštrumentov in pripomočkov, kot pomoč za razvoj slušnega zaznavanja kot so: serija zvončkov, razdeljenih do tridesetinke tona; avdiometer in sonometer do dvestotinke tona, mikrointervalno panovo piščal, avdiokultor za samo-pomoč pri slušnem zaznavanju, mikrointervalni metalofon, uglasen na četrtine tona v obsegu ene oktave, in mikrointervalni metalofon, uglasen na cele tone, poltone, tretjine, četrtine, devetine in osemnajstine tona.

Pri svojem delu je izhajal iz povezovanja kompleksnosti človeške narave in slušnega razvoja, upoštevajoč trojni vidik poslušanja:

- 1) Senzorični vidik, za katerega je značilna receptivnost slušnega organa; sprejemanje akustičnih vibracij, ki se v možganih oblikujejo v zvok.
- 2) Afektivni vidik, ki pomeni, da otrok vzpostavi odnos do slišane in je ključen za pristno doživljanje glasbe.
- 3) Razumski vidik, ki zajema področje slušne inteligence in se nanaša na poznavanje zvočnih pojavov, intervalov, akordov ter na slušno prakso harmonije in polifonije.

Willems je poudarjal, da se v praksi slušnega razvoja ta tri področja tesno povezujejo in prepletajo ter opozarjal, da je za vsakega pedagoga pomembno, da se zaveda, v kakšnem razmerju se omenjena področja pri učencu pojavljajo.

(povzeto po Willemsu v Pedagoškem zvezku št. 3, z naslovom Vaje za slušno zaznavanje)

2 IMITACIJA KRATKIH MOTIVOV

Imitacija pomeni posnemanje. Posnemanje slišane (in tudi videne). V našem primeru učenec posnema učitelja (lahko tudi obratno). Delo poteka brez neposrednega branja notnega gradiva. Učenec se tako lahko osredotoči izključno na poslušanje in delo rok.

Učitelj učencu zaigra ali zapoje preprost kratek motiv, ki ga učenec nato ponovi. Pomembno je, kakšne motive učitelj izbira, v kakšnem ritmu, s kakšno postavitvijo prstov, ter da se zaveda, kaj želi doseči. Lahko je to točna intonacija določenega tona, daljše fraze, postavitve roke v določenem zaporedju celih in poltonov, utrjevanje določenega intervala, utrjevanja določenega dela skladbe, učenje ritmičnih vzorcev ... Igranje po posluhu je še bolj učinkovito in poglobljeno, če zraven vključimo petje. Velika verjetnost je, da bo otrok pesem, ki jo zna dobro zapeti, boljše zaigral in se hitreje odzval na morebitne napake.

Predlagam nekaj primerov, ki jih lahko vključimo v pouk violine:

- ritmični motivi na praznih strunah: kot vaja za uporabo različne količine loka, produkcijo tona, nadzor vodenja loka skozi zvočno točko, drža loka ...
- z začetniki: pizzicato motivi na praznih strunah, kot pomoč za spoznavanje praznih strun, igranje ritmičnih vzorcev ter urjenje slušnega spomina
- igranje motivov na nekaj tonih (npr. na treh do petih tonih): kot pomoč za izboljšanje intonacije in utrjevanje mišičnega spomina prstov
- uporaba dinamike in sprememb tempa na kratkih motivih

Uporaba imitacije pri pouku violine je dragocena zato, ker spodbuja otroka, da se nauči dobro poslušati in slišati, ter slišano ponoviti. Preko imitacije izboljšujemo intonacijo, kvaliteto tona ter urimo glasbeni spomin.

3 POVEZOVANJE TEORETIČNIH IN PRAKTIČNIH ZNANJ

Igranje po posluhu je odličen način za povezovanje teoretičnih znanj z inštrumentalno prakso. Snov, ki jo učenec spoznava pri pouku glasbene teorije, je lahko za otroka zelo nerazumljiva in preveč abstraktna. Z igranjem po posluhu lahko učenec na violini konkretno spozna pojem npr. intervala, lestvice, akorda, lestvičnih stopenj ... in ga ozavesti. S tem bolj razume določen pojem, uporabi teoretično znanje na inštrumentu ter dodatno poglobi in poveže glasbena znanja.

Primeri:

- učenje intervalov: velika in mala terca: učenec izbrani interval najprej zapoje, nato na izbrani struni interval zaigra. Zaigra tudi vmesne tone. Nauči se, da se pri veliki in mali terci prijem spremeni ter poveže znanje tonskih imen (fis, f)
- akordi: durov in molov kvintakord: učenec zapoje izbran akord, poišče tone na violini in poveže z znanjem tonskih imen.
- lestvica: predpostavimo, da je učenec pri pouku teorije že spoznal lestvico. Zna jo zapeti. Na izbranem tonu po posluhu zaigra lestvico ter ugotovi, kakšna bo ustrezna postavitev prstov. Znanje o tonskih imenih in postavitvi prstov poveže ter ugotovi lestvične predznake.

4 PESMI PO POSLUHU

Igranje pesmi po posluhu pomeni, da otrok pesem, ki jo dobro pozna, zaigra na svojem inštrumentu brez pomoči notnega zapisa. Pri igranju ga vodi uho oziroma notranja slušna predstava. Tovrstno igranje spodbuja otroka, da aktivno sodeluje ter se poveže s svojim ušesom. Na slišano se hitreje odziva, saj ga razlike med notranjo slušno predstavo in produktom igranja zmotijo in jih želi popraviti. S tem, ko otrok po posluhu poišče pravo intonacijo oz. prave tone, nabira pravilne izkušnje v prstih leve roke in tako utrjuje fiziološki spomin.

Pri igranju pesmi po posluhu vzpodbujamo pri učencu poleg osredotočene slušne pozornosti tudi ozaveščanje glasbenih znanj o lestvicah, v katerih se giblje (pesmi tudi transponiramo), o lestvičnih stopnjah, o tonskem gibanju...

Prav vsi otroci v Sloveniji poznajo pesem Kuža pazi. Pesem je primerna za igranje po posluhu že pri začetnikih, saj je kratka, učenci jo poznajo in lahko zapojejo, obsega razpon treh tonov in le postopno gibanje. Ker učenec pesem pozna, ga bo zmotilo, če bo igral razglašeno. Hitreje bo izboljšal intonacijo, kot če bi igral po notnem zapisu in bi bila pesem enake težavnosti, vendar melodije učenec ne bi poznal. Pesmi lahko igramo v različnih tonalitetah ali različnih legah in s tem urimo prste v različnih postavitvah.

Učenec lahko poišče tudi enostavno spremljavo k pesmi z igranjem glavnih stopenj, ritmičnih ostinotov na kvinti in podobno. Prav tako se igranje po posluhu lahko izvaja tudi v skupini (več violin ali različni komorni sestavi), kjer zagotovo podpira zbrano medsebojno poslušanje in bolj homogeno igranje.

Pesmi, ki so primerne za igranje po posluhu so lahko katerekoli pesmi, ki jih otrok dobro pozna in jih zna zapeti (otroške, ljudske, pesmi, ki se nanašajo na letne čase ali praznike ...). Za igranje po posluhu lahko izbiramo tudi dele posameznih skladb iz zakladnice svetovne glasbene literature (tema iz simfonije ali koncerta) in iz popularne glasbe ter pesmi, ki se jih otrok uči pri nauku o glasbi. Učiteljeva naloga je, da izbira preudarno in igro po posluhu navezuje na predelano snov oziroma učne cilje, ki jih želi doseči.

5 UMETNIŠKA VREDNOST

Willems je dal velik poudarek umetniškemu izrazu v glasbi. Poudarjal je, kako pomembno je, da glasbena vzgoja poteka v smeri, ki otroka spodbuja k umetniškemu poustvarjanju in ustvarjanju.

Ko izvajamo imitacijo, invencijo ali preprosto pesem je torej pomembno, da izvajanje ne postane zgolj mehansko delo in tehnična vaja prstov. Tudi vsak ton, interval ali najkrajša glasbena misel ima glasbeno vrednost. Pomemben je umetniški izraz, ki ga je potrebno pri otroku vzgajati. Posebej primerna v ta namen je improvizacija, ki otroku odpira vrata k svobodnemu umetniškemu izražanju in ustvarjanju.

ZAKLJUČEK

Pouk inštrumenta in tudi drugih oblik glasbene vzgoje (nauk o glasbi, glasbena vzgoja v osnovni šoli) pogosto poteka predvsem na intelektualnem nivoju. Z izključno razumskim pristopom otroka prikrajšamo za »živo« glasbeno izkušnjo in zanemarjamo vzgojo ušesa, ki je glasbenikovo »okno v svet«.

Igranje po posluhu je eden od načinov, ki spodbuja otrokov slušni razvoj ter zahteva otrokovo aktivno sodelovanje. Z igranjem po posluhu učenca spodbujamo, da se nauči poslušati, zaigrano slišati in se na slišano odzvati. S tovrstnim pristopom ga vzgajamo v smeri razvoja sposobnosti notranje slušne predstave, ki je za dobrega glasbenika ključna.

Sama lahko le po treh letih postopnega nabiranja izkušenj tovrstnega dela rečem, da imajo otroci igranje po posluhu radi in da se na slišano res hitreje odzivajo in se učijo bolj zbrano poslušati. Igranje po posluhu tudi za učitelja predstavlja velik izziv. Pri violinski igri lahko zelo pomaga na poti k boljši intonaciji in prav tako umetniškemu izrazu.

VIRI IN LITERATURA

- http://www.willems.si/Edgar_Willems.html
- <http://www.fi-willems.org/monde/index.php?page=intro&lang=si&code=>
- E. Willems: Pedagoški zvezek št. 3, Vaje za slušno zaznavanje. Slovenska izdaja. Interno gradivo Slovenskega društva za glasbeno pedagogiko Willems.